

Ks. prof. dr hab. Dariusz ZAGÓRSKI
Kierownik Katedry Teologii Historycznej
Wydział Teologiczny UMK
ul. Gagarina 37
87-100 Toruń

Toruń, dnia 11 maja 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej
Ks. mgr. lic. Bogdana Grabowskiego
pt.: „Prowincja Poznańska
Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety
w latach 1945-2021”
napisanej pod kierunkiem
Ks. dr. hab. Roberta Romualda Kufla

Congregatio Sororum a Sancta Elisabeth, wyrosłe na bazie miłości Boga dostrzeganego w drugim człowieku, to jedno z najbardziej znanych i charakterystycznych zgromadzeń na mapie życia zakonnego, również w Polsce. Praca założycielek Sióstr św. Elżbiety: Klary Wolf, Marii Luizy i Matyldy Merkert oraz Franciszki Werner – oddanych najślabszym i potrzebującym, od samego początku ich działalności owocować chciała wieloma dziełami, po zatwierdzeniu zgromadzenia przez papieża Leona XIII w 1887 r. niezwykle dynamicznym rozwojem wspólnot zakonnych, których w latach 1886-1908 było już 316.

Za szczególny wykwit świętości życia sióstr uznać należy męczeńską śmierć Elżbietanek, s. Marii Paschalis Jahn i dziewięciu towarzyszek, które broniąc czystości i najwyższych ideałów przed brutalnymi żołnierzami Armii Czerwonej, w końcowej fazie II wojny światowej, włączyły się w drogę Krzyżową swego Oblubieńca, idąc za Nim i pokazując jak miłość Boża triumfuje pośród nienawiści. Piszę o tym, bo miałem niezwykle sposobność pochylić się nad tą wielką tajemnicą umiłowania Boga, aż do oddania życia, gdy przyszło mi dokonać oceny pism sióstr męczenniczek, w ramach zakończonego już procesu beatyfikacyjnego zwieńczonego Mszą Świętą 11 czerwca 2022 r.

W nurt badań nad Zgromadzeniem Sióstr św. Elżbiety, nad ich działalnością i posługą, włączały się całe szeregi badaczy i miłośników zgromadzenia, co dostrzec można w obfitej bibliografii zgromadzonej przez Autora ocenianej dysertacji, Ks. mgr. lic. Bogdana Grabowskiego, który dostrzegł jednak, analizując publikacje dotyczące Prowincji Poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, że także w tym obszarze odnaleźć można jeszcze tematy i zagadnienia, które nie doczekały się pełnego opracowania naukowego.

1. Ocena metodologiczna dysertacji

Rozprawa doktorska Ks. mgr. lic. Bogdana Grabowskiego charakteryzuje się bardzo dobrym warsztatem metodologicznym. Przedstawiona przez Doktoranta monumentalna rozprawa, to jak odnaleźć można w tekście pracy: „próba przekrojowego ukazania powojennej historii sióstr elżbietanek prowincji poznańskiej, ze szczególnym uwzględnieniem ich działalności w zakresie materialnym i duchowym zarówno w prowincji poznańskiej, jak i poza nią, w oparciu o analizę dziejów zgromadzenia (s. 6)”.

Doktorant w konsekwencji tak postawionego problemu badawczego zwrócił uwagę na dalsze, szczegółowe pytania dotyczące powstania prowincji, jej ustroju wewnętrznego, stanu osobowego, poszczególnych domów i placówek zakonnych, życia religijnego i duchowego sióstr oraz ich działalności w Polsce okresu powojennego. Jak sam słusznie podkreślił – przed próbą sformułowania odpowiedzi odniósł się do fundamentalnej dla zgromadzenia kwestii, to jest zagadnienia charyzmatu zakonnego odnajdywanego w działaniach jego założycielek (tamże).

Ks. mgr lic. Bogdan Grabowski w referowaniu treści rozprawy przyjął układ chronologiczno-problemowy, z którego zrealizowaniem w ramach pracy poradził sobie dobrze. Na uwagę i pochwałę zasługują metody analizy źródłowej i syntezy wiedzy wpływającej z „przetrawionego” materiału, które podnoszą znacząco walor naukowy dysertacji. Pomocniczymi narzędziami stały się metody: statystyczna, socjologiczna, opisowa i geograficzna.

Ramy czasowe pracy doktorskiej zostały wyznaczone w logicznym kluczu przełomowych wydarzeń, to jest końca II wojny światowej (1945 r.) niosącego znaczące zmiany społeczno-polityczne i świętowania jubileuszu pobytu sióstr w Poznaniu (2021 r.).

W odniesieniu do stanu badań, przeglądu istniejącej – ważnej dla omawianego tematy pracy – bibliografii, stwierdzić należy rzetelne jej wykorzystanie. Autor w swych omówieniach posiłkował się wszystkimi najważniejszymi opracowaniami dotyczącymi historii zgromadzenia i jego działalności. We wstępie dysertacji na uwagę zasługuje opis

kwerendy archiwalnej, który prezentuje poszukiwania materiału źródłowego odnalezionego między innymi w Archiwum Domu Prowincjalnego Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w Poznaniu, Archiwum Domu Prowincjalnego we Wrocławiu, Archiwum Domu Generalnego w Rzymie, czy archiwach poszczególnych placówek zakonnych (kroniki domów).

W tym miejscu pozwolę sobie na wyrażenie szacunku względem Promotora rozprawy Ks. Prof. Roberta Romualda Kufla, za wsparcie naukowe udzielone Ks. mgr. lic. Bogdanowi Grabowskiemu, którego efektem jest zamknięte, poprawne metodologicznie i wyczerpujące opracowanie tak ważnego dla zgromadzenia sióstr elżbietanek tematu.

2. Kompozycja i treść merytoryczna rozprawy

Strukturę rozprawy tworzą cztery rozdziały, które poprzedzone zostały wstępem, a zamknięte zakończeniem, po którym następują: wykaz skrótów, wykaz tabel, bibliografia i aneks.

Pierwszy rozdział poświęcony jest prowincji poznańskiej zgromadzenia po II wojnie światowej. Autor dysertacji daje opis jej reorganizacji, która musiała się dokonać po powojennych przeobrażeniach politycznych i terytorialnych. Rozdział ten opatrzony został wieloma tabelami obrazującymi zmiany zachodzące po nowym podziale prowincji dokonany na prośbę zarządu generalnego elżbietanek. W ramach tej części pracy Doktorant omawia również ustrój wewnętrzny zgromadzenia i zmiany w nim zachodzące, podaje składy osobowe poszczególnych zarządów prowincji i podejmowane z ich strony najistotniejsze zarządzenia. Bogato opatrzony tabelami jest paragraf trzeci pracy, który ukazuje powojenne statystyki odnoszące się do stanu personalnego, a także czwarty omawiający poszczególne placówki prowincji.

Drugi rozdział opracowania traktuje o życiu religijnym i duchowym elżbietanek. Ciekawą częścią dysertacji jest paragraf pierwszy tego rozdziału, który omawia zagadnienie postulatu i nowicjatu, zmiany zachodzące w poszczególnych dokumentach prawnych zgromadzenia odnoszących się do przyjmowania kandydatek, a także kształtowanie się własnych tradycji w tym zakresie, które z czasem przybierały postać zwyczajów – uzupełnianych i publikowanych, zawsze pozostających w zgodzie z duchem świętych założycielek zgromadzenia.

Ważnym zagadnieniem dla współczesnego czytelnika, odnajdywanym w ramach rozprawy jest tematyka działalności charytatywno-apostolskiej sióstr, zawarta w trzecim rozdziale dysertacji. Do dziś bowiem w rozmowach prowadzonych z wiernymi,

dotyczących elżbietanek, napotkać można skojarzenia, w których jawią się one jako niosące pomoc chorym, także w ramach domowych wizyt, przystawiające bańki, podające zastrzyki, wspierające ubogich i potrzebujących. Autor dysertacji nie zapomniał również o trosce, którą siostry otaczają dzieci i młodzież, w postaci prowadzonych żłobków i przedszkoli, a także osoby starsze, niepełnosprawne i upośledzone w ramach zakładów i ośrodków opiekuńczych.

W czwartym rozdziale pracy Ks. mgr lic. Bogdan Grabowski omawia działalność misyjną i zagraniczną elżbietanek z Poznania, akcentując ich zaangażowanie w ramach domów polskich w Jerozolimie, w posłudze w Brazylii, czy na Węgrzech.

Dokonując przeglądu poszczególnych części pracy stwierdzam, że jest ona właściwie skomponowana i merytorycznie poprawna.

3. Wnioski

Ks. mgr lic. Bogdan Grabowski przeprowadził badania nad prowincją poznańską elżbietanek z zachowaniem reguł warsztatu naukowego i rzetelności badawczej. Dysertacja jawi się jako przepracowana od strony językowej – czyta się ją lekko, a przekaz uznać można za potoczysty. W ocenianej pracy widoczna jest wiedza Autora, dzięki czemu naukowe wywody i formułowane wnioski prezentują bardzo wysoki poziom merytoryczny.

Od strony edytorskiej również dostrzec można wielki wysiłek Autora rozprawy i troskę o jej właściwą formę i kształt. Niewiele odnaleźć można w niej literówek, czy fragmentów, w których „rozsypały się tekst”, to jest jego struktura. Należałoby jedynie w niektórych miejscach „rozsunąć” nieco zbyt gęste zagęszczenie znaków w wierszach, dla przykładu wskażę stronę piątą, trzeci wiersz od dołu, gdzie natłok liter powoduje wręcz niwelowanie odstępów międzywyrazowych.

W zakończeniu rozprawy Doktorant dokonał prezentacji najważniejszych wniosków płynących z badań. Zwrócił uwagę na realizację celów badawczych, to jest na przedstawienie poznańskiej prowincji zgromadzenia elżbietanek w świetle szeroko podejmowanej działalności realizującej charyzmat Założycielek, a nie jedynie w kontekście historycznym, to jest konkretnych wydarzeń, czy faktów. To znaczące osiągnięcie pracy i jej wysoki walor.

Gdyby dostrzec jakieś niewielkie mankamenty w ramach dysertacji, to zwróciłbym uwagę tylko na jedną kwestię. Jak wspomniałem wcześniej przy ocenie metodologicznej dysertacji Ks. mgr lic. Bogdan Grabowski, referując treści rozprawy, przyjął układ

chronologiczno-problemowy. Ocenilem realizację tego modelu stwierdzeniem, że „poradził sobie z tym dobrze”. To prawda, gdyż zachowanie jasnego nurtu przebiegu informacyjnego, przy tak wielkim natłoku zebranych informacji, tak by czytelnik nie zagubił się w przekazie jest niezwykle trudne. Sądzę jednak, że niektóre części pracy, zwłaszcza pewnego rodzaju wtrącenia, czy przytoczenia dłuższych cytacji należałoby zawrzeć w przypisach, co uczyniłoby lekturę rozprawy jeszcze przyjemniejszą (dla przykładu podam stronę dwudziestą pierwszą).

W tym miejscu także poproszę o odpowiedź Doktoranta na postawione przeze mnie pytania:

1. Proszę szerzej omówić kwestię wyboru przez szanownego Doktoranta tego właśnie tematu pracy. Skąd tak silna motywacja do zbadania zagadnienia i szeroka wiedza o historii i strukturach prowincji poznańskiej zgromadzenia?
2. Które z materiałów źródłowych okazały się najcenniejsze w toku przygotowania rozprawy nadając jej unikatowy walor? Myślę tu również o trudnościach w dotarciu do pewnych zasobów, które zdobyte ubogaciły dysertację i uczyniły ją jeszcze bardziej wartościową.

W podsumowaniu tej części recenzji akcentuję konieczność ogłoszenia dysertacji drukiem, ze względu na jej wartość i znaczenie dla historii Kościoła w Polsce.

4. Konkluzja

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Ks. mgr. lic. Bogdana Grabowskiego: „Prowincja Poznańska Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w latach 1945-2021” wnosi znaczący wkład do nauk historycznych i może być uznana za cenny dorobek naukowy Doktoranta.

Mając na względzie metodologiczną i merytoryczną ocenę zawartych w ramach rozprawy rozwiązań stwierdzam, że recenzowana dysertacja spełnia wymagania zawarte w art. 13 ust. 1, Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, a także w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r.: Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, zatem wnoszę o dopuszczenie Ks. mgr. lic. Bogdana Grabowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.